

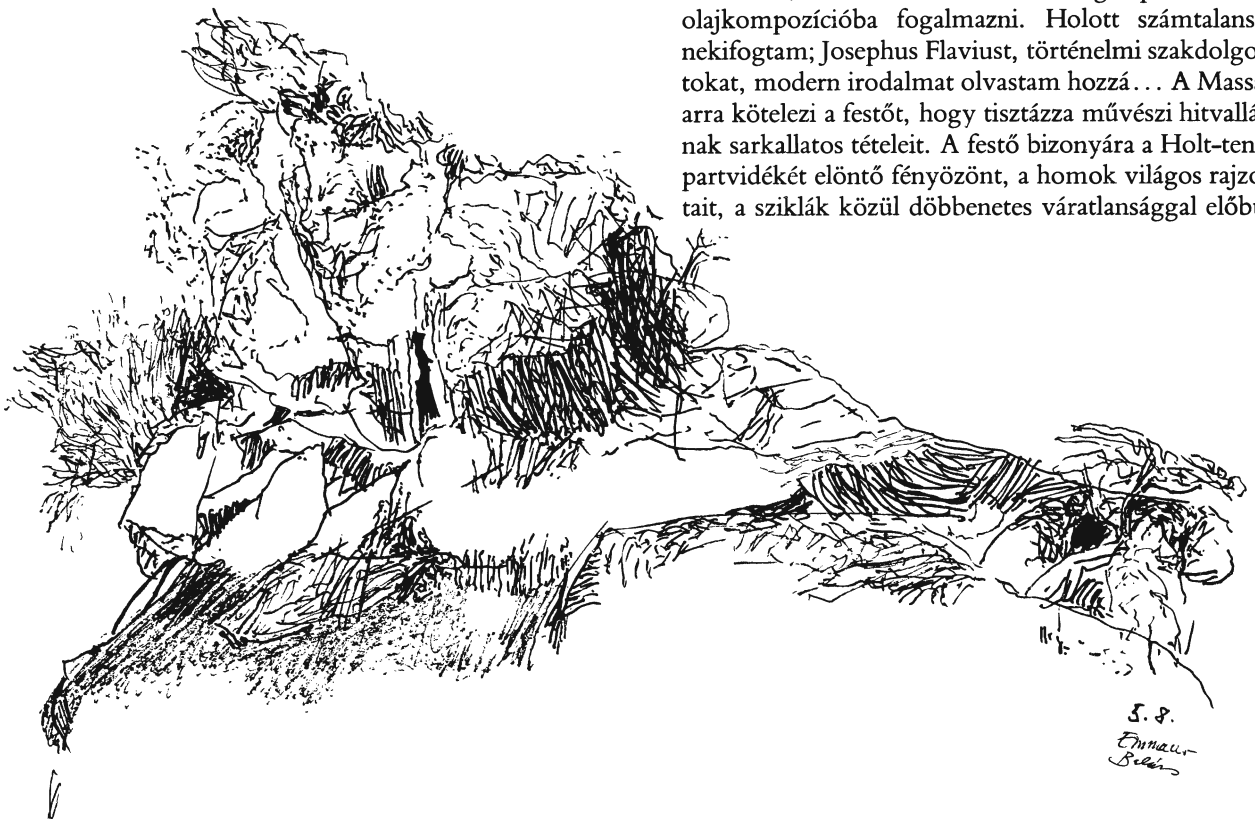
Balázs Imre

SZENTFÖLDI CERUZARAJZOK

A Székelyföld festőművészeinek kivételezettei közé tartozik. Azok csoportjába, akiknek a börtön-ország világában is nyílt – bár csak résnyire – kapu a külföld, az utazások felé. Ami annál is különösebb, mivel ez az ötvenes éveiben járó, Udvarhelyszéki művész az 56-ot követő boszorkányüldözéses világban (hétéves ítélettel) kemény négy évet töltött a hírhedett szamosújvári, politikaiak számára fenntartott börtönben. Szabadulása után még hosszú éveket várakozott állampolgári taccs-vonalon, de végül is művészetének ereje áttörte az elébe helyezett torlaszokat. A hetvenes évektől kezdődőleg utazni is engedték, a „testvérországokon” kívül járt Nyugat- és Észak-Európában, az Egyesült Államokban, Izraelben. Soha, sehol nem vette elő vázlatfüzetét, képein nem lehet felismerni Párizs vagy New York, Stockholm emlék-szilánkjainak nyomát. Izraelben viszont megszállottan rajzolt, vázlatozott, és azóta mintegy hatvan nagyméretű olajkompozícióban áldozott szentföldi emlékeinek. Hogyan, miként, miért reagálja le ily módon a művész a különböző világtájakon őt érő benyomásokat?

– Sejtettem, vissza fogsz térni a régi beszélgetéseinkre, készültem tehát a kérdésből. Mondhatnám azt, hogy Izrael mindenekelőtt azért hatott rám oly meghatározó módon, mert ebben az országban – a nyolcvanas évek kezdetén – találkoztam első ízben a szabad világgal. Aláhúzhatod a szabad szót. Ám a felszínen maradnék, ha csak erről szólok. Nézd, én nem hiszek a véletlenekben. Az nem lehetett véletlen, hogy a szabadságot éppen

Ábrahám és Jézus földjén ismertem meg. Felkavaró élmény volt. Nem annyira a festő vagy grafikus, mint az ember számára. A lélek mélyén indult el egy folyamat, mely azóta is kihát a bennem élő festőművészre. Kezdeti pillanatát akár lokalizálhatom: Jeruzsálembé utaztunk, a turistákat szállító autóbusz rövid időre megállt Emmauszban. Beleszippantottam a levegőbe, szétnéztem a tájban, és úgy éreztem, valami roppantul fontos dolog történik most velem. A levegő remegett körülöttem, úgy tűnt, mintha Krisztus lépkedne lefele a lépcsőkön, körülötte a két tanítvány... Ne érts félre, nem vagyok vallásos – noha kamaszkorom derekáig ugyanazt a katolikus nevelést kaptam, mint minden méréfalvi legényke. Nem tudom, mi történhetett, de az engem körülvevő bibliai táj valami fantasztikus rezonanciával dalolt a lelkemben. Különös, visszafelé való emlékezés indult el bennem – megállíthatatlanul. (Talán nem is véletlenül, hiszen éppen az emmauszi találkozás rembrandti megfogalmazása a kedvenc festményem). Ettől a pillanattól kezdve minden fűszálat, göcsörtös fát, sárgálló sziklakövet, sudár fenyőt fanatikus figyelemmel nézegettem, minden tárgynak áttételes jelentősége támadt, és mintha csak az életem múltott volna rajta, igyekeztem mindent vázlatokban rögzíteni... Ez volt az első nagy élmény, majd következett a második, a máig kínzó: találkozás Massada világával. A Massada magaslata, a lábához simuló Holt-tenger az a hely, amely nemcsak a ma történelmében benne élő embert, de a festőt is meditálásra készíti. Akinek csöppnyi lelkiismerete van, ott válaszolnia kell magamagának: ki és mi vagy, hová tartozol? Bevallom, a Massada-témát mindmáig képtelen voltam olajkompozícióba fogalmazni. Holott számtalanszor nekifogtam; Josephus Flaviust, történelmi szakdolgozatokat, modern irodalmat olvastam hozzá... A Massada arra kötelezi a festőt, hogy tisztázza művészi hitvallásának sarkallatos tételeit. A festő bizonyára a Holt-tenger partvidékét előntő fényözönt, a homok világos rajzolatait, a sziklák közül döbbenetes váratlansággal előbuk-

kanó vízesést örökítené meg. Az odalátogató ember, s különösen, a Ceaușescu-börtönből érkező székelyföldi ember megfigyeli a sziklarepedésekbe kapaszkodó, csodaszzerűleg létező, az ellenséges természeti adottságokkal szembeszegülő növényzetet. Megdöbbenő látvány – fáradhatatlanul rajzoltam. Hiszen szimbólumként foghatjuk fel ezt a görcsös létezést. Jómagam a székelyföldi létünk, túlélési képességünk tükrének. Ilyen körülmények között élni, létezni, ugyanakkor kisugározni valamit, mondjuk a jövőbe vetett hitet – ezt nagyon is erdélyi és székelyföldi témának véltem.

– Marosvásárhelyen, miután évről évre feltűntek az év végi tárlatokon az izraeli utadból ihletődő olajképeid – valójában absztrakt kompozíciók – egy hullarészeg festőkollégád zsidóbérencnek titulált. . .

– Részeg volt, ámbar ez nem mentség, nem is magyarázat. Te régóta ismételted, hogy minden kisebbség, elsősorban nemzeti kisebbség zsidó, csak éppen nem tudja, vagy nem akarja tudomásul venni. Én megtanultam ezt, jó szeminárium volt hozzá a szamosújvári börtön. Visszatérve a kérdésedhez: „bérenc” soha nem voltam, de az igaz, hogy felfedezésemet, festővé érésemet nem kis mértékben zsidó férfiakra és nőkre köszönhetem. Apám a háborút követő években kertészként munkát vállalt egy zsidó grafikus, Sámuel Imre udvarában. Tizenéves kamaszként segédkeztem – és napközben a grafikus lakásában egy érdekes képet láttam. Volt ott kezem ügyében ceruza, csomagolópapír, lemásoltam a képet. Észrevette ezt Imre, és attól a naptól kezdődőleg tanítgatott. Később elvitt a kommunista párt székházába, a grafikai műhelybe; jól jött plakátrajzoláshoz, betűvágáshoz egy jókezü gyerek. Az agitációs osztályon jórészt volt illegálisak, zsidók dolgoztak. Fux Simon, aki esztergályosból lett történész, a francia szakos tanár, Sóni Pál, aki lapot szerkesztett a későbbiekben. . . Beajánlottak a kitűnő Bordi András festőiskolájába. Nélkülük bizonyára más útra terel a sorsom. De a későbbi-

ekben is zsidó emberek, zsidó magyarok álltak mellett, életem nehéz perceiben is. Halász Borika, a könyvtárosnő, akinek volt szeme (és bátorsága) megvásárolni, bekeretezteni egy tizenhat éves kamasz képeit. . . A feleségem is zsidó, anyai ágon. Kikeresztelkedett asszony volt, a deportálás idején padlásokon bujkált, gyermekei csak évek múltán tudták meg, miért. . . Anyósom, amikor közeledett halálos órája, még visszatért ősei hitére. Sógornőm ma Izraelben lakik: nekik, barátaimnak köszönhetem, hogy első külföldi kiállításomat éppen Jeruzsálemben rendezhettem meg. Vagy hivatkozhatom kettőnk négy évtizedes barátságára – nagymértékben befolyásolta fontos döntéseimet. . . Ettől kellene magam „zsidóbérencnek” tekintenem? És egyáltalán, mi az, hogy zsidóbérenc? A világon sehol annyi biblikus névvel nem fogsz találkozni, mint a csíki havasokban, ahol minden második férfi Áron vagy Mózes, minden második nő Ráhel vagy Rebeka. . . És a bözödújfalusi székely zsidók? Akik évszázadokkal ezelőtt felvett hitüket védve, Auschwitzba mentek – jórészt önként?! Ostobaság! Én ebben a kérdésben soha senkit, se józant se részeget meg nem kérdeztem, meg nem hallgattam.

E. L.

